

ויהי בשלח

אחי הר' יוסף נחום שליט"א האיר את עיני, כי בפרשתנו מוזכרים עניינים הקשורים להרבה מסכתות בש"ס, ובמיוחד לארבעת המסכתות הראשונות שבתלמוד בבלי.

מסכת ברכות: שירת הים הנאמרת בתפילה ופרשת המן.

מסכת שבת: לחם משנה וג' סעודות, כי שבת היום לה'.

מסכת עירובין: 'אל יצא איש ממקומו ביום השבת'.

מסכת פסחים: ויהי בשלח פרעה את העם ושביעי של פסח.

ובאמת, יש לדון על סדר המסכתות, כי אחר שבת ועירובין,

אכן מגיע 'פסחים' כי הוא ראשון לחגי השנה, אולם אחר

פסח מגיע ראש השנה, יו"כ וסוכות וביצה וכו'.

ובפועל, הסדר שונה, ויש טעמים למה שינו הסדר, כמבואר

בפירוש המשניות להרמב"ם ועוד.

והמסכתות שהזכרנו לעיל מרומזים במילים שבתחילת

פרשתנו, 'בשלח פרעה' ר"ת ברכות, שבת, חוץ לתחום

(דהיינו עירובין), ערבי פסחים, ראש השנה.

ובדרך צחות: ידוע, כי לקראת כל מחזור של סיום הש"ס,

הציבור מבקש להתחזק ולהתחיל ללמוד את הש"ס, והרוב

אכן מצליחים לסיים את מסכת 'ברכות', ואז מתחילין מס'

'שבת' ובדרך חלק נופלים, בחינת 'באה שבת באה מנוחה'.

ושכאשר מגיעים למס' עירובין, זה כבר חוץ לתחום.

וזה נרמז בתחילת פרשתנו, שם מסופר על יציאת מצרים,

שמטרתה להגיע למתן תורה.

'ויהי' לשון צער, 'בשלח' ר"ת: ברכות כולם למדו, שבת עוד שרדו,

ועירובין שלאחר מכן, כבר חוץ לתחום.

עינות מים ושבעים תמרים

ביאור נפלא על ענין עינות המים והתמרים שנודמנו להם.

בגמ' שבת קי. מבארת הגמ' שבח מעלת 'מי דקלים' ומספרת:

אמר רבה בר ברונא: שני דקלים יש בארץ ישראל, ויוצא

מענין של מים מביניהם, השותה כוס מים מאותו מעיין,

מרפה את המעינים, (דהיינו: האוכל מתעכל ויוצא בנקל), כששותה

כוס שניה, משלשל, (ומעיין מתנקים) וכששותה כוס שלישית

מאותו מי דקלים, הוא כבר כל כך נקי, שהמים יוצאים מגופו

צלולים ונקיים כמו שנכנסו. (סימן לזכרון שמו של בעל המימרא:

'ברונא' באידיש פירושו 'מענין', ו'רבה' ר"ת השותה ב' ריקן).

וכיון שבני ישראל סיימו אז לאכול את הבצק שהוציאו

ממצרים, שהוא מזון גשמי והיו צריכים לעבור לאכול 'מן'

מהשמים שהוא מזון רוחני, ורצה הקב"ה לנקות את גופם מן

המזון הגשמי, כדי שמעיהם יוכלו לקלוט את המן הרוחני,

לכן זימן להם דקלים (עצי תמרים) וביניהם עינות מים, וכאשר

שתו מאותו מי דקלים התנקה גופם לקראת מאכל המן.

ע"כ שמעתי מהרבי מטולנא שליט"א.

לפי הדברים דלעיל, דייקתי בדברי רש"י שכתב בפרשתנו

שנסעו מאילים (שם היו הדקלים והעינות) אל מדבר סין, בחמשה

עשר לחודש, פירש"י 'ויום ראשון היה', דהיינו שאותה

נסיעה וחניה היתה אחר השבת, ולפי הדברים דלעיל, שהיה

צריך הכנה של הגוף למעבר בין אוכל גשמי לרוחני, הרי

שבנוסף לניקוי הגוף באופן פיזי, היה גם שלב נוסף כהכנה למאכל הרוחני, שהרי מאכלי השבת יש בהם קדושה וזה יקל המעבר ל'מן' מיד אחר השבת מאשר סתם ביום חול.

אל יצא איש ממקומו

'אל יצא יש ממקומו ביום השביעי', זוהי מצות תחום שבת.

בפרשת בשלח יש מצוה אחת מתוך תרי"ג מצוות.

ומצוה זו נרמזה בשם הפרשה 'בשלח', שהרי בשל"ח ר"ת

'ביום שבת חוץ לתחום'.

באופן נוסף ירמזו, שהרי חוץ לתחום הוא אלפיים אמה, וזה

נרמז במילה 'בשל"ח' ב' (ב' אלף אמה) חוץ לתחום שבת.

זה קלי ואנוהו

במכילתא דרשו: ראתה שפחה על הים מה שלא ראה

יחזקאל בן בוזי הכהן.

מדנקט שפחה, משמע כי היא בדרגה הכי פחותה ששייך

בעולם, ולמרות דרגתה הנחותה ראתה מראות כה נשגבות.

והטעם ששפחה נחשבת פחותה מעבד, כי עבד יש לו תקנה

להפוך לגר ע"י שחרור, שהרי מותר לשחרר עבד לצורך

מצוה, כגון לצרף למנין כמעשה דר' אליעזר בגמ' ברכות,

משא"כ שפחה, אין לה אפי' תקנה זו. כך שמעתי ממאן דהו.

לפי"ז נוכל ליישב בפרשת בא, בהתראה על מכת בכורות,

נאמר: 'מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה'

ובעת המכה נאמר: עד בכור השבי.

רש"י יישוב הקושיא וכתב: שפחה למה לקתה? שאף הן

שעבדו את ישראל, ושבי למה לקו? שאף הם היו שמחין

בצרתן של ישראל.

ולפי מה שכתבנו לעיל, אפשר ליישב גם באופן זה, וכדלהלן

ה'שפחה' וה'שבי', הם ב' דרגות פחותות, אך יש בזה מה

שאין בזה, כי השפחה זילתה היא בעצם, דרגה פחותה

וזולה וכמו שביארנו שאין לה תקנה, ויתכן, שאף המילה

'שפחה' הוא מלשון 'פחת' פחות, פחיתה.

משא"כ השבוי בשבי, הוא יכול להיות אדם חשוב ונכבד,

אלא ששוביו כלאוהו.

לעומת זאת, השבוי, נשללים ממנו כל זכויותיו, בהיותו נטול

חירות והוא כולו בידי אחרים, משא"כ שפחה שאינה כלואה

בבית אסורים ויש לה קצת חירות.

לכן נקטה התורה את שני האופנים, לבטא את ב' סוגי

הנחותים שלקו יחד עם כולם במכת בכורות ללא הבדל.

ביזת הים

עם ישראל נתעשרו מהמצרים משלושה מקומות.

במכת דם, שמכרו להם מים ביוקר כמסופר במדרש.

ב'רכוש גדול' ששאלו כלי כסף וזהב קודם יציאת מצרים.

ב'ביזת הים' שהים פלט תכשיטים יקרים שענדו המצרים.

זה נרמז במה שהקב"ה אמר למשה 'דבר נא באזני העם

וישאלו', למה השתמש בלשון 'דבר' שהוא לשון קשה?

כי במילה 'דבר' נרמזו, שיתעשרו משלושה מקומות

שראשי התיבות שלהם הוא 'דבר', דם, ביזה, רכוש גדול.

משלנו והכל משלו יתברך, לכן, רק הוא יכול להשתמש באותה מידה, כי הכל שלו.

ורק כאשר מגיע לעבודת ה', ששם ניתנה לנו הבחירה, אזי מותר להשתמש במידה באופן הנכון, ככתוב 'ויגבה לבו בדרכי ה' וככתוב 'אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי'.

ראו כי ה' נתן לכם השבת

בפרשת המן נאמר: 'ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום השישי לחם יומים', פסוק זה מלמדנו כי כל ההשפעות של ימי המעשה מושפעים מן השבת שהוא יום שאסור לעשות בו מעשה, כי הכל מאיתו ית' ועלינו לזרוק עליו את כל חבילותינו ככתוב 'השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך' ודרשו חז"ל יהבך לשון חבילה - שק (פעקאלא).

והטעמים מוכיחים: 'ראו' בטעם 'רביעי', שכבר מיום רביעי מתחילים ההכנות לשב"ק. 'כי ה'' טעמו זרקא מעל התיבה, כלומר זרוק והשלך על ה' יהבך'

נתן לכם 'מונח מונח', אתה **תנוח** בשבת וה' **יניח** עבורך צרכיך, גם ירמוז ענין 'שמאי מצא בהמה נאה הניחה לשבת'. השבת טעמו סגול, הוא יום סגולה, וג' הנקודות ירמוזו על שלש הסעודות שסועדים בשבת.

ויבא עמלק

עמלק הוא היצר הרע כידוע, והכתוב מגדיר את מלאכתו בלשון: 'ויזנב בך' שפירושו מן הקצוות, שממש הוא מתחיל לזנב בהם, כאמרם ז"ל 'היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך' שאינו בא אל יהודי יר"ש להחטיאו בחילול שבת וע"ז וכדו', אלא שבא אליו מן הקצוות, להתפשר על מנהגים והכשרים ולגשם ענייני קדושה וכדו' ומשם קל לו יותר להחטיא עוד ועוד.

ובדרך צחות, זה מרומז בשמו, שכן באידיש 'עמלק' נוטריקון 'אמאל-עק' שפירושו: 'פעם קצה', שמתחיל בעניינים שבקצה ועוד פעם ועוד פעם עד שכבר צד אותו ברשותו ומדרדרו ח"ו.

ויאמינו בה' ובמשה עבדו

בס' 'נתיבות שלום' כותב בשם הרה"ק מלעכוויץ זי"ע, שמה שאמרו חז"ל ששאלה ראשונה ששואלים אדם בדין היא 'נשאת ונתת באמונה' פירושו: שצריך להגדיל לטפח ולזקוף את האמונה שבלב, להאמין בו יתברך ולא בזולתו, וגם כאשר מרגיש איזה רפיון באמונה, עליו להתחזק ולדעת כי האמונה בו יתברך מונחת בליבנו ומוטבעת בנו, רק שהיא מכוסה בעובי גשמי וצריך ניצוץ קטן להציתו ולהבעירו.

וזה מרומז בטעמים שמעל 'ויאמינו בה' 'מונח זקף קטן', שנסתכל כלפי מעלה ונזכור שהיא מונחת בנו ועלינו לזקפה מניצוץ קטן לאש בוערת של אמונה בו יתברך.

'ובמשה עבדו', מוטעם 'טפחא' שע"י התבוננות בדרכי הצדיקים נוכל לטפח האמונה בו יתברך.

ובזה יתורץ הניגוד בין המילה 'דבר' שהוא לשון קשה, למילה 'נא' שהוא לשון בקשה, שהרי אמרו חז"ל 'קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמישים מכות', ויותר מחמישים זה 51 היינו 'נא', ודיבר אליהם משה בלשון 'נא' שלא יסבלו יותר מאותם 51 דקדוקי עניות.

וישב הים לפנות בוקר לאיתנו

דרשו חז"ל בראשית רבה ה: אמר ר' יוחנן תנאי התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל הדא הוא דכתיב 'וישב הים לאיתנו' (לשון תנאי).

בספר 'ציב פתגם' הקשה, אם התנאי היה שיקרע הים, למה נזכר ענין התנאי אחר שהים כבר חזר לעצמו ולא כאשר הים קרע את עצמו? עיין מה שפלפל שם באריכות.

ולפני שניישב, יש לציין, כי קודם קריעת ים סוף היה מהלך שנראה כמו ענין טבעי של רוח קדים עזה, שהקפיא את הים ככתוב 'קפאו תהומות בלב ים' ואז הקרח נתבקע, כדי שיוכלו לעבור בנתיבותיו. ומסתבר שהטעם לזה היה, כדי שהמצרים לא יחששו להיכנס אל תוך הים לרדוף אחרי בני ישראל, בהיותם בטוחים שהקרח אינו מפשיר כל כך מהר, ואם כן, מה היה התנאי שיקרע? ולמה נקרא קריעת ים סוף? השם היה צריך להיות 'בקיעת הים'? (בבקע ים סוף).

ונראה לתרץ, כי התנאי לא היה על הקריעה דייקא, אלא על כל ענין 'קריעת ים סוף' שעיקרו, שאחר שבני ישראל עברו, המים נמסו והתרסקו על המצרים, וזה היה עיקר טעם קריעת ים סוף, שנקרע לגזרים וגזר המצרים ונקם בהם.

לפי זה יפליאו גם הטעמים שעל הפסוק בכמה אנפין.

'וישב הים' מוטעם 'קדמא ואזלא'. שהיה רוח קדים, שקדמה והלכה כל הלילה להקפיא הים, וגם שהקדים הקבה תנאי עם הים.

'לפנות בוקר' הוא ב'מהפך פשטא', שעיקר הענין והנס היה שיתהפך למצבו הפשוט ויחזור להיות מים נוזלים.

'לאיתנו' הוא 'זקף קטן'. שהרי משה זקף את מטהו ושלש פעולות אירעו בים.

קפאו המים, נצבו כמו נד, טבעו המצרים. ר"ת 'קט"ן'.

אשירה לה' כי גאה גאה

משמעות המילה גאווה היא מלשון גבוה, גבהות, גדולה, כמו שרש"י מביא כאן הפסוק 'כי גאות עשה'.

בפיוט 'האדרת והאמונה' משבחים את הקב"ה בשני מידות שלכאורה הן הפכיות זו מזו, 'הגאווה והגדולה לחי עולמים' וכן 'העוז והענוה לחי עולמים'.

אי אפשר לומר כי הגאווה היא מידה מגונה, כי היא מידת השי"ת וכל מידותיו של הקב"ה טובות ומבורכות, ואכן, באיגרת הרמב"ן, שמרבה לדבר בענין הגאווה והענוה, אינו מגנה את הגאווה, אלא כותב: כי המתגאה על הבריות וכו', כלומר, המשתמש עם אותה מידה נפלאה באופן לא נכון.

והביאור הוא, כי באמת הגאווה היא מידה נפלאה, כי יש להשתבח במה שיש לנו, אך האמת היא שאין לנו כלום